

Ikääntyneet digitalisoituvassa yhteiskunnassa – Kuulumisia Kasvun ja vanhenemisen tutkijoiden (KaVa ry) syysseminaarista

Yhteiskunnan digitalisoinnilla tarkoitetaan muutosta, jossa yhteiskunnan eri sektoreilla digitaaliset ratkaisut ja toimintatavat lisääntyvät. Kansalaisen näkökulmasta yhteiskunnan digitalisoituminen tarkoittaa, että hän kohtaa arjessaan digitaalisia palveluita, toimintatapoja ja laitteita yhä useammin. Niitä kohdataan esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa ja niihin hakeutumisessa, mutta yhtä lailla myös pankki- tai virastoasioita hoidettaessa ja tietoa etsittäessä. Yhteiskunnan nopea digitalisoituminen herättää huolta siitä, pysyvätkö kaikki ikääntyneet mukana muutoksessa. Haluavatko kaikki ikääntyneet siirtyä digitaaliin toimintatapoihin? Onko niihin siirtyminen välttämätöntä ja ovatko digitaaliset nykypäivänä jopa kansalaisvelvollisuus? Digitalisaatio hahmotetaan myös yhtenä keinona vastata ikääntyvän väestön kasvaviin hoivatarpeisiin. Miten digitalisaatiota voidaan hyödyntää hoivan järjestämisessä?

Ikääntyneiden ihmisten arkea ja asemaa digitalisoituvassa yhteiskunnassa käsiteltiin Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry:n (KaVa) järjestämässä *Koneiden katveessa? Ikääntyneet digitalisoituvassa yhteiskunnassa* -seminaarissa Helsingissä 18.10.23. Seminaarissa kuultiin asiantuntijapuheenvuoroja kansallisen ja EU-tason ikäpolitiikan, yhdenvertaisuuden, ikääntyvien medialukutaitojen sekä ihmisen ja teknologian välisen vuorovaikutuksen näkökulmista. Seminaari järjestettiin hybridinä, ja osallistujia oli yhteensä noin 70. Seminaarin aamupäivän avasi KaVa:n puheenjohtaja Linda Enroth ja iltapäivän juonsi erikoistoimittaja Tiina Merikanto.

Nykyinen hallitusohjelma sisältää useita mainintoja digitalisaatiosta. *Minna Saario* (STM) toi puheenvuorossaan esiin, että digitaaliset palvelut, etäpalvelut ja liikkuvat palvelut kuvataan hallitusohjelmassa esimerkiksi välineinä sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämiseen, niiden saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseen sekä uusien toimintamallien luomiseen. Hallitusohjelma sisältää kirjauksen palveluiden saatavuuden varmistamisesta myös digitaalisia palveluita käyttämättömille, mikä herätti seminaarissa paljon keskustelua siitä, millä keinoin tämä varmistetaan.

Digitalisaatio mahdollistaa kotihoidon järjestämiseen uusia tapoja. *Tuula Mikkolan* (Metropolia AMK) tutkimusten mukaan kotihoidon toteuttaminen etäkotihoitona voi lisätä työntekijöiden työtyytyväisyyttä ja vähentää kuormittumisen kokemuksia. Parhaimmillaan etäkotihoito voi olla osa kotihoidon kokonaisuutta, mutta se ei sovi kaikille asiakkaille tai työntekijöille. Asiakkaalta etäkotihoito edellyttää halukkuutta ja toimintakykyä käyttää teknologiaa ja ennen kaikkea melko kevyitä palvelutarpeita. Ammattilaiselta se edellyttää vahvaa ammattitaitoa havainnoida asiakasta etäyhteyksien päästä.

Digitalisaatio etenee Euroopassa. Koska yhteiskunnat edellyttävät monella alueella digitaalisten välineiden käyttöä, niiden suunnittelutyön tulisi lähteä vahvemmin liikkeelle erilaisten käyttäjäryhmien tarpeista, rajoitteista ja vahvuuksista, muistutti *Sirpa Pietikäinen* (EU-parlamentti). Monimuotoisuuden ymmärtämistä voitaisiin kehittää muun muassa siten, että suunnittelutyöhön osallistuisi enemmän

naisia, ikääntyneitä ja vähemmistöjen edustajia. Digitalisaatio tuo mukanaan myös uudenlaisia uhkia. Useisiin palveluihin kirjaututaan pankkitunnuksilla, ja erilaisissa järjestelmissä jaetaan muun muassa sensitiivisiä terveystietoja. Omien tietojen jakaminen saattaakin herättää pelkoa siitä, että tiedot voivat joutua väärin käsiin. Digilaitteiden tietoturvallisuus edellyttää niin kansallisen kuin kansainvälisenkin sääntelyn kehittämistä. EU-tason sääntelystä hyviä esimerkkejä ovat EU:n tekoälysäädös sekä eurooppalainen terveysdata-avaruus (Euroopan parlamentti 2023; Euroopan komissio 2022).

Ikääntyneiden medialukutaitoa lähestytään tutkimuksissa usein puutepuheen kautta. Lisäksi tutkimusten yläikärajat saattavat sulkea osan ikääntyneistä pois. *Päivi Rasi-Heikkisen* (Lapin yliopisto) tutkimushankkeessa MediaRoboLit65+ ikääntyneiden medialukutaitoa lähestytään eri ikäisten ikääntyneiden vahvuuksista käsin, toki myös tuen tarpeita tunnistaen. Uutisten ymmärtäminen ja terveystiedon soveltaminen omassa elämässä edellyttävät tiedon kriittistä arviointia ja siten hyvää medialukutaitoa.

Hoivarobotiikka ei ole vielä vastaus hoiva-alan haasteisiin. *Jaana Parviainen* (Tampereen yliopisto) toi puheenvuorossaan esiin, että tämän päivän robotit ovat vielä hyvin karkeita tai ovat vasta prototyyppitasolla. Tällä hetkellä potentiaalisia hoiva-alan robotteja ovat palvelurobotit, joita voidaan hyödyntää esimerkiksi lääkeshoidossa ja logistiikassa. Robotiikan käyttöön tulevaisuuden hoivatyössä liittyy myös eettisiä kysymyksiä siitä, mitä osia inhimilliseksi toiminnaksi mielletystä hoivasta voidaan siirtää robottien toteuttamaksi. Toistaiseksi tutkimustieto robotiikan hyödyistä ja haitoista ikääntyneille on vielä puutteellista.

Yhdenvertaisuuden turvaaminen palveluiden saatavuudessa ja saavutettavuudessa korostuu ikääntyneillä. *Marjut Vuorela* (Vanhusasiavaltuutetun toimisto) kertoi puheenvuorossaan, että Vanhusasiavaltuutetun toimisto on saanut lukuisia yhteydenottoja ikääntyneiltä, jotka ovat kohdanneet ongelmia arjessaan di-

gitalisaation vuoksi. Yhteydenotot ovat liittyneet ongelmiin osallistumisessa ja vaikuttamisessa, omien asioiden hoitamisessa sekä laitteen käytössä. Vanhusasiavaltuutettu on esittänyt toimenpiteiksi digituen koordinoinnin asettamista kuntien velvollisuudeksi, kansallisen asiointikanavan luomista sähköisiä palveluita käyttämättömille sekä tuettua ja toisten puolesta asiointia paremmin huomioon ottavaa lainsäädäntöä.

Ikääntyneiden aseman turvaaminen digitalisoituneessa yhteiskunnassa vaatii valppautta. Seminaarin päätteeksi *Jaana Parviainen* (Tampereen yliopisto), *Pirjo-Liisa Kangasniemi* (Helsingin vanhusneuvosto), *Päivi Tiittula* (Valli ry) ja *Tuula Mikkola* (Metropolia AMK) keskustelivat erikoistoimittaja Tiina Merikannon juontamassa paneelikeskustelussa muun muassa innovatiivisten ratkaisujen etsimisestä palveluiden takaamiseksi kaikille ikääntyneille. Keskustelijat näkivät digipalvelut osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluvalikoimaa ja painottivat räätälöityjen palveluiden ja aidon asiakaslähtöisyyden tärkeyttä. He nostivat esiin myös pitkän aikavälin arvioinnin merkityksen siitä näkökulmasta, millaista tulevaisuuden yhteiskuntaa digitalisaation kautta ollaan rakentamassa.

Seminaarin puheenvuorojen yhteenvetona voidaan todeta, että yhteiskunnan digitalisaatio ulottuu ikääntyneiden ja heidän läheistensä elämässä monelle osa-alueelle. Vaikka monet ikääntyneet käyttävät digitaalisia laitteita ja palveluita sujuvasti, osalla ikääntyneistä on ollut vaikeuksia pysyä mukana digitalisoituneessa yhteiskunnassa ja sen palveluissa. Osa ikääntyneistä ei halua käyttää digitaalisia palveluita, ja osa ei niitä heikentyneen toimintakykynsä vuoksi pysty käyttämään, vaikka haluaisi. Palveluiden saatavuuden takaaminen myös digipalveluita käyttämättömille ikääntyneille onkin tunnustettu yhdeksi keskeiseksi kehittämiskohteeksi. Ikääntyneiden oman elämän hallinnan ja toimijuuden varmistaminen edellyttää sitä, että palveluiden järjestämisenä huomioidaan ikääntyneiden ihmisten tek-

nologian käytön rajoitteita. Heikentyneen toimintakyvyn vaikutus teknologian käyttöön ei koske vain nykypäivän ikääntyneitä, vaan yhtä lailla myös meitä tulevaisuuden ikääntyneitä.

Terhi Lampio, TtM, tutkija

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta (terveystieteet)

ja Gerontologian tutkimuskeskus

terhi.lampio@tuni.fi

Outi Valkama, TtM, YTM, väitöskirjatutkija

Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry:n jäsensihteeri

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta (terveystieteet)

ja Gerontologian tutkimuskeskus

Laura Lahti, TtM, väitöskirjatutkija

Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry:n sihteeri

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta (terveystieteet)

ja Gerontologian tutkimuskeskus

Linda Enroth, TtT, yliopistotutkija

Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry:n

puheenjohtaja

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta (terveystieteet)

ja Gerontologian tutkimuskeskus

Kirjallisuus

Euroopan parlamentti. EU:n tekoälysäädös on ensimmäinen laatuaan. Euroopan unioni, 2023. Internet: <https://www.europarl.europa.eu/news/fi/headlines/society/20230601STO93804/eu-n-tekoalysaadon-on-ensimmainen-latuaan> (viitattu 6.11.2023).

Euroopan komissio. Eurooppalainen terveysdata-avaruus. Euroopan unioni, 2022. Internet: https://health.ec.europa.eu/ehealth-digital-health-and-care/european-health-data-space_fi (viitattu 6.11.2012).